

Федотова Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова

Fedotova Yuliia

PhD in Economic sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economic Theory and International Economics,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ECONOMIC DIPLOMACY IN THE SYSTEM OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

Розглянуто сутність економічної дипломатії, яка являє собою сукупність практичних заходів для здійснення зовнішньої політики. Виявлено, що поряд із традиційною дипломатією сьогодні активно застосовуються креативна дипломатія, творчий підхід до ведення діяльності та взаємодії у міжнародних відносинах. Розглянуто приклади миролюбної й агресивної економічної дипломатії. Встановлено, що економічна дипломатія передусім націлена на розширення контактів із зарубіжними країнами і просуванням інтересів національного бізнесу на зовнішніх ринках шляхом реалізації таких методів, як підтримка інтересів окремих компаній або галузей, підтримка та просування національних інтересів у цілому. Виявлено, що під час політичної кризи саме заходи економічної дипломатії мають значну практичну ефективність.

Ключові слова: зовнішня політика, національні інтереси, міжнародні зв'язки, економічна дипломатія, саміт.

Рассмотрена сущность экономической дипломатии, которая представляет собой совокупность практических мероприятий для осуществления внешней политики. Выявлено, что наряду с традиционной дипломатией сегодня активно применяются креативная дипломатия, творческий подход к осуществлению деятельности и взаимодействию в международных отношениях. Рассмотрены примеры миролюбивой и агрессивной экономической дипломатии. Выяснено, что экономическая дипломатия в первую очередь нацелена на расширение контактов с зарубежными странами и продвижением интересов национального бизнеса на внешних рынках путем реализации таких методов, как поддержка интересов отдельных компаний или отраслей, поддержка и продвижение национальных интересов в целом. Выявлено, что во время политического кризиса именно меры экономической дипломатии имеют значительную практическую эффективность.

Ключевые слова: внешняя политика, национальные интересы, международные связи, экономическая дипломатия, саммит.

As practice shows, the effectiveness of foreign economic activity of the country and economic diplomacy depends on the availability of a clear foreign economic strategy in which it is necessary to generalize the goals, specific tasks and strategic directions of development of foreign economic activity, which determines the priorities in the commodity and geographical structure of foreign trade, directions and desirable forms of investment cooperation. Economic diplomacy is aimed at expanding mutually beneficial economic cooperation, securing foreign economic security, strengthening international competitiveness of the country and obtaining benefits and specific advantages on the world market. Represented functions of economic diplomacy, including: representation, diplomatic communication and correspondence (communication); talks; receiving information; development of appropriate recommendations. Examples of peaceful and aggressive economic diplomacy are given. As an example of peaceful diplomacy, you can bring sporting (for example, ping-pong) diplomacy. An example of aggressive economic diplomacy is the gunner's diplomacy. It was used by the United States in China in the elimination of the boxing uprising in the early twentieth century, during which control of the Chinese rivers was carried out by British boats. Today there are new, effective, concepts of economic diplomacy, namely: catalytic, network and multilateral. Catalytic diplomacy implies the presence in the diplomatic practice of more state and non-state actors. The network and multilateral diplomacy are a consequence of the strengthening of the economic orientation of diplomacy and the growing role of multilateral organizations in the formation of national economic diplomacy. First, economic diplomacy is aimed at expanding contacts with foreign countries and promoting the interests of national business in foreign markets. In this context, methods of economic diplomacy are divided into two groups: support for the interests of individual companies or industries; support and promotion of national interests in general.

Keywords: foreign policy, national interests, international relations, economic diplomacy, summit.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес глобалізації, який пов'язаний передусім зі зростанням відкритості національних економік і залученням держав у міжнародні відносини, підкреслює важливість ролі політичних чинників у сфері економічного співробітництва. Так, ефективність зовнішньоекономічної діяльності країни у цілому та економічної дипломатії зокрема залежить від наявності чіткої зовнішньоекономічної стратегії, в якій необхідно узагальнити цілі, конкретні завдання та стратегічні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зазначити пріоритети у товарній і географічній структурах зовнішньої торгівлі, напрями та бажані форми інвестиційного співробітництва.

Економічна дипломатія спрямована на розширення взаємовигідного економічного співробітництва, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, посилення міжнародної конкурентоспроможності країни та отримання вигід і конкретних переваг на світовому ринку. Іншими словами, це закономірне явище в міжнародних зв'язках, результат зростання ролі і призначення економічних чинників у міжнародних відносинах. Існує точка зору, що в деяких країнах до 60% свого часу дипломати відводять на вирішення економічних питань [1, с. 157].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню специфічних питань, пов'язаних із визначенням специфіки економічної дипломатії, приділено низку наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, сферою інтересів яких є використання дипломатичних засобів у зовнішній політиці країни [1–8].

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є узагальнення теоретичних поглядів стосовно сутності економічної дипломатії, методів її здійснення, проведення ретроспективного аналізу позитивного досвіду провідних країн світу та виявлення можливості його застосування для відстоювання національних інтересів України на світовій арені.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічна дипломатія являє собою сукупність практичних заходів, а також форм, засобів і методів, які використовуються для здійснення зовнішньої політики. Варто зазначити, що як цілісна система наукових поглядів економічна дипломатія сформувалася в останній чверті ХХ ст. для вирішення таких завдань: досягнення стратегічних цілей країни на міжнародній арені; забезпечення рівноправних і недискримінаційних умов та інтеграції у світове господарство; захист та лобіювання інтересів вітчизняного бізнесу на глобальному ринку; сприяння залученню ефективних зовнішніх ресурсів у національну економіку [1, с. 160].

Виділяють три етапи розвитку економічної дипломатії [2].

Перший етап – це дипломатія, що опікується економікою, оберігаючи тих, хто знаходиться за кордоном, у країнах з умовами, що загрожують їхній безпеці. Другий етап – це дипломатія, що обслуговує

економіку. Протягом століть дипломатія вирішувала різні економічні завдання – від забезпечення свободи торгових шляхів до відкриття ринків збуту, колоній та зон впливу. Третій етап розвитку економічної дипломатії – це дипломатія, що ставить економіку собі у служіння. Зміст цього етапу полягає у тому, що дипломатія звертається за допомогою до економіки, а остання, своєю чергою, допомагає зовнішній політиці.

Економічна дипломатія виконує такі функції: представництво, дипломатичне спілкування і листування (комунікація); проведення переговорів; здобуття інформації; розроблення відповідних рекомендацій [3, с. 25].

Виконання перелічених функцій забезпечується за допомогою використання методів і засобів дипломатії, а саме: офіційних та інших візитів і переговорів на вищому (саміті) й високому рівнях; дипломатичних конгресів, конференцій, нарад і зустрічей; підготовки двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів та інших дипломатичних документів; участі в роботі міжнародних організацій та їхніх органів; повсякденного представництва держави за кордоном, яке здійснюється відповідними посольствами і місіями; дипломатичного листування; публікації дипломатичних документів; висвітлення у пресі позиції уряду з тих чи інших міжнародних питань [2].

Ураховуючи нові зовнішні виклики, дипломатія набуває креативних форм реалізації. Саме тому традиційні форми реалізації дипломатії із застосуванням нетрадиційних форм є її еволюційно новими формами, які розширюють сферу підтримки національних інтересів (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз традиційної та нової дипломатії

Параметр	Нова дипломатія	Традиційна дипломатія
Інструменти реалізації	Медіадипломатія, соціальна дипломатія	Непублічні домовленості
Характер	Публічна	Прихована, кулуарна
Учасники	Офіційні особи, громадяни	Офіційні особи
Характер прийняття рішень	Двосторонній, зворотний	Односторонній

Джерело: складено автором на основі [4, с. 88]

Отже, нова (креативна) дипломатія – це творчий підхід до ведення та взаємодії у міжнародних відносинах, що здійснюються не за традиційними правилами. Відомі приклади як миролюбної, так і агресивної економічної дипломатії [5, с. 50]. Як приклад миролюбної дипломатії можна навести спортивну (наприклад, пінг-понгову) дипломатію. Так, у березні-квітні 1971 р. в японському місті Нагоя відбувся чемпіонат світу з настільного тенісу, і уряд КНР прийняв рішення щодо участі китайських спортсменів у цьому заході. З квітня Міністерство іноземних справ Китаю да Державна спортивна комісія звернулися до Центрального комітету Комуністичної партії Ки-

таю з пропозицією запросити американську збірну з настільного тенісу. Однак ще 2 квітня 1971 р. до Вашингтону надійшов лист із Пекіну, який був переданий через президента Пакистану Яхья Хана, щодо готовності китайських представників прийняти у себе президента США з офіційним візитом [6, с. 140]. У такий спосіб пінг-понгова дипломатія, яку здійснювали Китай і США у 1970-х роках, стала проривом в американсько-китайських відносинах і припинила двадцятирічну роз'єднаність між КНР і США.

Приклад агресивної економічної дипломатії – це дипломатія канонерок. Її було застосовано з боку США у Китаї під час ліквідації так званого боксерського повстання (емблемою повстанців була рука, стиснута в кулак) на початку ХХ ст., під час якого контроль над китайськими річками здійснювали англійськими канонерками (невеликими кораблями з потужним артилерійським озброєнням). Іншими словами, дипломатія канонерок – це агресивна зовнішня політика з використанням військово-морського флоту [6, с. 142].

Окрім описаних вище видів економічної дипломатії, з'являються нові ефективні концепції економічної дипломатії, а саме: каталітична, мережева та багатостороння. Каталітична дипломатія передбачає існування більшої кількості державних та недержавних суб'єктів у дипломатичній практиці, а також роль окремих ключових фігур (політиків або бізнесменів) у просуванні національних інтересів.

Мережева та багатостороння дипломатія є наслідком різноманіття видів та зміни характеру процесів дипломатичної діяльності, посилення економічної спрямованості дипломатії та зростання ролі багатосторонніх організацій у формуванні національної економічної дипломатії, яка не обмежується лише міждержавними відносинами у міжнародній системі, а й включає соціальні, економічні, культурні і політичні відносини між політичними та економічними акторами у формальному і неформальному внутрішньому середовищі [5, с. 62].

Мережева дипломатія ґрунтується на принципі, що традиційна модель дипломатії, яка базується на принципах національного суверенітету та державності, стає менш актуальною, тому що з'являються нові важливі учасники, що чинять вплив на міжнародний розвиток. У таких умовах дипломати повинні приймати активну участь та залучати до реалізації стратегії нових гравців світового ринку. Отже, у дипломатії змістився акцент на дослідження того, як інтереси недержавних агентів можуть чинити вплив на рішення державних дипломатичних служб і органів державної влади.

Зауважимо, що у першу чергу економічна дипломатія націлена на розширення контактів із зарубіжними країнами і просування інтересів національного бізнесу на зовнішніх ринках. У цьому контексті методи економічної дипломатії поділяють на дві групи: підтримка інтересів окремих компаній або галузей; підтримка та просування національних інтересів у цілому [4, с. 91].

Подібний поділ є достатньо умовним, оскільки обидві групи інструментів тісно пов'язані між собою, проте у різних ситуаціях інтереси мікро- або макро-

рівня можуть переважати, а іноді й суперечити один одному. Так, прикладом є заходи, які реалізуються у кризових ситуаціях або в інтересах забезпечення економічної безпеки.

Заходи економічної дипломатії під час політичної кризи історично підтвердили свою практичну ефективність. Одним із найбільш яскравих прикладів таких дій є фінансова політика США по відношенню до британського фунта стерлінгів під час Суецької кризи 1956–1957 рр. У 1956 р. Великобританія мала профіцит поточних рахунків, однак фунт значно падав по відношенню до долара, що стало причиною реалізації Банком Англії доларових резервів. Так, на рішення Великобританії припинити військові дії вплинули багато чинників. Одними з них були ворожа позиція США та економічний тиск на країну, що була на межі девальвації фунту стерлінгів. Країни Європейського Союзу також використовують санкції як інструмент економічної дипломатії, проте значно меншою мірою. Іншим прикладом використання економічних заходів для забезпечення політичної підтримки можна назвати багаторічне ембарго та економічну блокаду Куби з боку США. Протягом тривалого часу Кубу вважали країною з потужним комуністичним режимом, діалог з яким є просто неможливим [7, с. 45–47].

Аналізуючи ефективність тих чи інших заходів економічної дипломатії, розглянемо їх на прикладі розвинених європейських країн.

Так, система економічної дипломатії Німеччини включає три ключові складники: зарубіжні установи МІС ФРН, федеральну агенцію Germany Trade and Invest і зовнішньоторговельні палати [7, с. 51–55].

Отже, до повноважень дипломатичних і консульських представництв, підпорядкованих МІС (Auswärtiges Amt), поряд із заходами класичної дипломатії належить захист економічних інтересів німецьких підприємств у країні перебування. До функцій зарубіжних представництв належать: інтенсифікація ділових контактів німецьких бізнесменів із представниками ділової еліти країни перебування; створення локальних мереж німецьких підприємств, зайнятих зовнішньоекономічною діяльністю; надання підприємствам необхідних інформаційних і консультативних послуг.

Germany Trade and Invest являє собою німецьке товариство зовнішньоекономічної діяльності та маркетингу. Перед цією структурою поставлено низку завдань, а саме: 1) позиціонування і просування Німеччини як економічного та інвестиційного майданчика серед зарубіжних країн;

2) надання німецьким суб'єктам господарювання інформації стосовно зарубіжних ринків і консультування німецьких підприємців із питань зовнішньоекономічної діяльності; 3) супровід іноземних господарюючих суб'єктів у процесі їх облаштування на території ФРН.

Зовнішньоторговельні палати – це добровільні об'єднання німецьких підприємств, які здійснюють господарську діяльність за межами країни. Вони виконують такі функції.

По-перше, це представництво економічних інтересів Німеччини за дорученням уряду паралельно зі стимулюванням зовнішньоекономічних зв'язків.

По-друге, палати здійснюють діяльність як членська організація для бізнес-структур.

Третя функція – надання інформаційних, консультаційних та посередницьких послуг підприємцям на комерційній основі.

Іншим прикладом є досвід Франції, де захист економічних інтересів відбувається шляхом: 1) підтримки міжнародного розвитку бізнесу заради створення нових робочих місць; 2) захисту національних інтересів у рамках інститутів ЄС та міжнародних організацій; 3) просування французьких територій як привабливих інвестиційних і торговельних майданчиків для інвесторів. Економічна дипломатія у цьому разі є продовженням внутрішньої економічної політики, що націлена на підвищення рівня зайнятості, інвестиційної привабливості та ін. [7, с. 63].

Зауважимо, що сучасна економічна дипломатія має важливу особливість: у процес прийняття рішень стосовно доцільності використання тих чи інших важелів урядом країн залучений національний бізнес. Тобто позиція приватного сектору має можливість впливати на процес переговорів і, як наслідок, на позицію країни на світовому ринку. Це пов'язано, насамперед, із тим, що ринок є сферою конкуренції переважно між організаціям приватного сектору, і саме вони найкраще володіють ситуацією стосовно напрямів інвестування та сфер реалізації товарів і послуг в інтересах благоустрою країни.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Кадровий потенціал економічної дипломатії досить слабкий. Так, у Посольстві України в Польщі із 30 дипломатів лише чотири займаються економічними питаннями. Аналогічна тенденція прослідковується й у Посольстві ФРН [8, с. 9]. Ураховуючи це, європейський досвід є актуальним для України з позиції впровадження деяких аспектів. Особливої уваги заслуговує застосування економічної дипломатії у трьох групах країн: тих, які під час глобальної економічної кризи змогли вибрати ефективні шляхи розвитку; тих, на які припадає найбільша питома вага зовнішньоекономічного обороту України; тих, які забезпечують найбільший приплив іноземних інвестицій. Отже, економічна дипломатія для України як вид зовнішньої політики держави лише набуває свого розвитку і потребує подальшого дослідження.

Бібліографічний список:

- Кадырбекова М.К. Экономическая дипломатия как составляющая реализации внешней политики. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 23. С. 156–162.
- Шевченко Б.И. Экономическая дипломатия в современной системе международных отношений. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-diplomatiya-v-sovremennoy-sisteme-mezhdunarodnyh-otnosheniy> (дата звернення: 22.06.2019).
- Барановська В.М. Роль економічної дипломатії у зовнішньоекономічній діяльності країни. *Економіка та держава*. 2012. № 2. С. 24–26.
- Грушинська Н.М. Реалізація економічної дипломатії в системі сучасних міжнародних відносин: потенціал креативності та традиційні підходи. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 24. С. 87–92.
- Исаченко Т.М. Экономическая дипломатия в условиях политического кризиса. *Вестник СПбГУ*. 2015. Вып. 3. Сер. 5. С. 46–64.
- Мартыненко С.Е., Трусова А.А., Черняев М.С. Пинг-понговая дипломатия: влияние на установление китайско-американских отношений. *Вестник РУДН. Серия «Международные отношения»*. 2019. № 1. Вып. 19. С. 139–147.
- Райнхардт Р.О. Сравнительный анализ систем экономической дипломатии в странах Европейского Союза : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 ; Моск. гос. ин-т межд. отн. (ун-т) Мин-ва иностр. дел РФ. Москва, 2015. 212 с.
- Фліссак К.А. Глобалізація і нові виклики економічної дипломатії. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 1–2. С. 8–11.

References:

- Kadyrbekova M.K. (2016). Ekonomicheskaya diplomatiya kak sostavlyayushchaya realizatsii vneshney politiki [Economic diplomacy as a component of foreign policy implementation]. *Zovnishnia polityka i dyplomatiia: tradytsii, trendy, dosvid* [Foreign Policy and Diplomacy: Traditions, Trends, Experience], no. 23, pp. 156–162.
- Shevchenko B.I. Ekonomicheskaya diplomatiya v sovremennoy sisteme mezhdunarodnykh otnosheniy [Economic diplomacy in the modern system of international relations]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-diplomatiya-v-sovremennoy-sisteme-mezhdunarodnyh-otnosheniy> (accessed 22 June 2019).
- Baranovska V.M. (2012). Rol ekonomichnoi dyplomatii u zovnishnoekonomichnii diialnosti krainy [The role of economic diplomacy in the country's foreign economic activity]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state], no. 2, pp. 24–26.
- Hrushchynska N.M. (2017). Realizatsiia ekonomichnoi dyplomatii v systemi suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn: potentsial kreatyvnosti ta tradytsiini pidkhody [Realization of economic diplomacy in the system of modern international relations: creativity and traditional approaches]. *Zovnishnia polityka i dyplomatiia: tradytsii, trendy, dosvid* [Foreign Policy and Diplomacy: Traditions, Trends, Experience], no. 24, series «Economic Sciences», pp. 87–92.
- Isachenko T.M. Ekonomicheskaya diplomatiya v usloviyakh politicheskogo krizisa (2015). [Economic diplomacy in a political crisis]. *Vestnik SPbGU* [SPbSU Bulletin], no. 3, series 5, pp. 46–64.
- Martynenko S.E., Trusova A.A., Chernyaev M.S. Ping-pongovaya diplomatiya: vliyanie na ustanovlenie kitaysko-amerikanskikh otnosheniy (2019). [Ping-Pong Diplomacy: Influencing Sino-US Relations]. *Vestnik RUDN* [Bulletin of RUDN], vol. 19, no. 1, pp. 139–147.
- Raynkhardt R.O. (2015). Sravnitel'nyy analiz sistem ekonomicheskoy diplomatii v stranakh Evropeyskogo Soyuza [Comparative analysis of economic diplomacy systems in the European Union] (PhD Thesis), Moskva: Obraz. uchred. vyssh. obrazov. «Mosk. gos. in-t mezhd. otn. (un-t) Min-va inostr. del RF».
- Flissak K.A. (2012). Hlobalizatsiia i novi vyklyky ekonomichnoi dyplomatii [Globalization and new challenges for economic diplomacy]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI* [Economic magazine chasopys-XXI], no 1-2, pp. 8–11.